

زبان سواحلی در شرق آفریقا

امیر بهرام عرب احمدی

مقدمه

شاید بتوان گفت از شاخص‌ترین ویژگی‌های قاره آفریقا تنوع زبان‌های رسمی و محلی مختلف در آن می‌باشد که به بیش از ده هزار زبان و لهجه برآورد شده است. این تنوع زبانی گاهی موجبات حیرت دانشمندان و زبان‌شناسان را نیز فراهم آورده به طوری که بعضی اوقات مشاهده شده در یک منطقه کوچک ده‌ها زبان محلی تکلم می‌شود که این محدوده تنها بخشی از یک کشور را در برمی‌گیرد و شاید بتوان گفت یکی از دلایل بروز جنگ‌ها و اختلافات قبیله‌ای در بسیاری از کشورهای آفریقایی نیز عدم وحدت زبانی آنها باشد؛ مع‌هذا امروزه چند زبان توانسته‌اند، موقعیت منحصر به فردی را در محدوده وسیعی از این قاره به خود اختصاص دهند. سواحلی یکی از این زبان‌ها به شمار می‌رود که تقریباً کل منطقه شرق آفریقا را کم و بیش تحت پوشش خود قرار داده و سبب تسهیل ارتباطات مردم این منطقه از آفریقا شده است. در این مقاله ما نگاهی داریم مختصر به این زبان از بدو پیدایش تا موقعیت فعلی آن در آفریقای شرقی که امید است بتواند در شناسایی ابعاد گوناگون فرهنگی - اجتماعی این قاره سهمی هرچند کوچک را به خود اختصاص دهد.

پیش درآمد

قاره آفریقا دارای بیشترین زبان‌های بومی و محلی در سراسر جهان است، به گونه‌ای که علاوه بر زبان‌های رسمی آن در هر کشوری بیش از صدها زبان و لهجه بومی توسط قبایل و طوایف گوناگون تکلم می‌شود و از این رو تنوع زبانی در این قاره بیش از هر قاره دیگر به چشم می‌خورد.

زبان سواحلی که توسط مردم منطقه شرق آفریقا تکلم می‌شود در زمره این زبان‌ها به شمار می‌رود که به گروه زبانی بانتو تعلق دارد. از مشخصه‌های کلی زبان‌های منشعب از بانتو فقدان حرف تعریف و جنس مذکر، مؤنث و خنثی است لذا نام‌ها براساس معانی پیشوندهایی که پیش از اسامی آورده می‌شوند، طبقه‌بندی می‌شوند که به عنوان مثال می‌توان به پیشوندهای M و Wa و KI و VI اشاره کرد.

نام سواحلی مأخوذ از کلمه عربی سواحل یا ساحل بوده و از این رو سواحلی به عنوان زبان مردم سواحل شرق آفریقا مشهور شده است، با وجود این اگرچه این زبان لغات زیادی را از عربی، فارسی و انگلیسی در خود جای داده، مع هذا سواحلی اساساً یک زبان آفریقایی به شمار می‌رود که تحت تأثیر عمیق زبان عربی قرار گرفته است.

تاکنون مشخص نشده چه زمانی سواحلی در بین مردم رواج یافته و یا از چه زمانی ساکنان سواحل شرق آفریقا این زبان را پذیرفته‌اند. در حقیقت سواحلی نام آماده‌ای بوده که مردم سواحل شرق آفریقا پس از کسب هویت فرهنگی و اقتصادی خود از فرصتی که موقعیت مکانی سواحل به آنان اعطا کرده بود استفاده کرده و آن را در خود جذب نمودند. سابقه این امر به ورود اعتبار مهاجر به شرق آفریقا و تماس آنها با بومیان این منطقه بازمی‌گردد که عمدتاً در صدد تجارت با آنها بودند. مع هذا از آنجا که محصولات بومیان مناطق داخلی قابل دسترسی برای این بازرگانان نبود آنان تنها با تماس مستقیم با بومیان می‌توانستند به تجارت و همکاری با آنها بپردازند. این همکاری متقابل به تدریج موجب اشاعه این زبان در سطح وسیعی در منطقه شرق آفریقا شد. لازم به ذکر است این تجار عموماً از کشورهای عربی ساحل خلیج فارس و عمان و گروهی نیز ایرانی و از شیراز و شوشتر بودند.

تاریخ پیدایش زبان سواحلی

با وجود اینکه عموماً پذیرفته شده که لغت سواحلی برگرفته از لغت عربی سواحیل جمع ساحل می‌باشد، اما مدارک مشخصی وجود ندارد که تاریخ قطعی انتشار این زبان و زمان ترکیب و اختلاط زبان‌های بومی ساکنان سواحل شرق آفریقا با تجار مهاجر و پیدایش زبان سواحلی را نشان دهند.

اولین شخصی که به روابط تجاری بین اعراب و ساکنان سواحل شرقی آفریقا اشاره کرده مورخ مشهور یونانی کلاودیوس پتولمی (Claudius ptolemy) است که در قرن اول میلادی می‌زیسته و در کتاب خود به نام دریای اریتره به چند مکان اشاره می‌کند که در برگزیده شبکه

تجاری منطقه بوده است. این اماکن عبارتند از Menouthias (جزیره پمپایا زنگبار کنونی) و Rhapta (شهر آزیبای فعلی در Mainland یا سرزمین اصلی). مؤلف در کتاب خود به توصیف محصولات صادراتی بازرگانان مطابق با ذوق و سلیقه مردم بومی سواحل و تشریح مجسمه‌های زیبا و ظریف ساخته دست بومیان می‌پردازد. به هر صورت در این کتاب قدیمی اطلاعاتی در ارتباط با ملوانان عرب و نماینده‌های آنان، نحوه ازدواج آنان با بومیان، فراگیری زبان آنها و... آورده شده است. البته قابل ذکر است هیچ‌یک از درسیانوردان یونانی و حتی مؤلف کتاب فوق‌الذکر درخصوص این زبان هیچ‌گونه اطلاعاتی را ارائه نداده‌اند.

شخص دیگر کاسموس، راهب مصری است که در قرن ششم میلادی به هند سفر کرده و منطقه فعلی تانزانیا را Zingion مکانی که به صورت مرکز صدور برده به خلفای عباسی درآمده بود خوانده است. لغتی که در آن زمان به بردگانی که در معادن و مزارع کار می‌کردند اطلاق می‌شد و بردگان را زنجیان یا زنگیان می‌خواندند. این لغت همچنین به عنوان لقب و بعدها نام جزیره زنگبار یا زنجبار به یادگار باقی ماند. استعمال این لغت از سوی وی نمایانگر اولین تجاری است که در این منطقه سکونت یافته‌اند.

گفته شده که اولین اعراب ساکن در منطقه تانزانیا در سال ۶۸۰ میلادی در جزیره پاته و متعاقب آن در لامو (Lamu)، مالیندل (Maliendi)، مومباسا و کیلوا (Kiwa) پیاده شد و به تدریج طی آشنایی با مردم بومی این مناطق با فرهنگ و آداب و رسوم و زبان آنها آشنا شدند. نویسندگان عرب مبدأ این اعراب را ثبت نکرده‌اند. با وجود این بعدها ادعا شده که اعراب لامو از سوریه مهاجرت نموده و گفته شده است که در آن زمان خلیفه هارون الرشید گزارش‌هایی درخصوص شهرهای آفریقایی شنیده و با اعزام برخی از افراد دستور داده که در مناطق ساحلی زنگبار و تانزانیا (تانگانیکا) منازلی احداث کنند. اشخاصی که وی اعزام نمود ایرانی بودند، مع هذا متأسفانه این اطلاعات کاملاً غیرواقعی است.

منابع چینی نیز اطلاعات محدودی را در ارتباط با

تجار ایرانی و عرب که در این منطقه سکونت یافتند ثبت کرده و از جمله تصویری از یک مساسایی را با تمام خصوصیات نژادی وی ترسیم کرده‌اند. اعراب مسافر نیز در قرن دهم میلادی جزئیات زیادی را در این ارتباط بیان داشته‌اند.

وقایع‌نگاری کیلوا که از زمان‌های دور و به زبان‌های سواحلی، عربی و پرتغالی محفوظ مانده، منبع اصلی تاریخ این مناطق است که سکونت اقوام مختلف از سال ۶۵۷ تا سال ۱۱۳۱ میلادی را توصیف می‌کند و به بنیانگذار اقلیت شیرازی‌ها منصوب شده است.

بر طبق این واقعه‌نامه اولین حاکم شیرازی این منطقه سلطان علی‌ابن‌الحسین ملقب به Nguo nyingi به معنی دارنده لباس‌ها در سواحلی (احتمالاً به سبب لباس‌های زیبا و قیمتی وی) و پسر وی محمدبن علی ملقب به Mkoma watu (احتمالاً به معنی کشنده انسان‌ها) معرفی شده‌اند.

این نام‌ها که در تاریخ و ادبیات کهن تانزانیا از آنها یاد شده به عنوان شاهدانی بر این واقعیت که سواحلی در قرن دهم میلادی در این منطقه تکلم می‌شده، مورد استفاده قرار گرفته‌اند. مع‌هذا ممکن است این کلمات که امروزه نیز در زبان سواحلی به کار می‌روند از زبان‌های قبایل بانتوی این مناطق اخذ شده باشند که در آن زمان تکلم می‌شده‌اند. به هر حال بر طبق تواریخ نگاشته شده زبان سواحلی پس از رونق یافتن تجارت طلا و تصرف نواحی ساحلی تانگانیکا و زنگبار به وسیله اعراب مسلمان و اختلاط آنها با بومیان این مناطق پا به عرصه وجود نهاد؛ بنابر مطالعات جامعه‌شناسان، زبان سواحلی قالب اصلی خود را بر پایه زبان‌های بانتو بنا نهاده و از زبان اقوام مهاجر (اعراب و شیرازی‌ها) نیز بهره‌ وافی جسته است.

جالب اینجاست که هیچ‌یک از این اقوام اعم از شیرازی‌ها، اعراب و بومی‌ها درصدد خلق زبان مشترکی برای ایجاد ارتباط با هم نبودند و به خصوص اعراب که به تدریج حوزه نفوذ خود را به داخل سرزمین اصلی گسترش داده و خطوط کاروانی در این منطقه تأسیس نموده بودند، تنها درصدد حمل و نقل کالاهای تجاری خود بودند و لذا این زبان به گونه‌ای تلویحی خلق گردید.

پرتغالی‌ها در نیمه دوم قرن پانزدهم میلادی پس از ورود به تانزانیا سواحلی را به عنوان زبانی دارای ساختار قوی یافتند و آنها نیز همانند سایر اقوام به‌طور غیرمستقیم

لغاتی را وارد این زبان نمودند، مع‌هذا در قرن ۱۷ میلادی به وسیله سلاطین عرب، زنگبار از مناطق سواحلی زبان بیرون رانده شد. سلاطین عمانی زنگبار در این زمان تصمیم به گسترش دامنه نفوذ خود در داخل سرزمین تانگانیکا نموده و تجارت برده را در این منطقه گسترش دادند که اوج آن در زمان سید سعید حاکم زنگبار بود. وی این جزیره را به عنوان مرکز عمده تجاری شرق آفریقا مبدل ساخت. در این عهد اعراب، ایرانی‌ها، هندی‌ها، به علاوه اروپایی‌ها، دفاتری در پایتخت (دارالسلام) تأسیس نمودند و از باگامویو شبکه‌های تجاری مهم به داخل آفریقا روانه شدند. سید سعید حاکم زنگبار ضمن تأسیس استحكاماتی نظامی در کیلوا (Kilwa) و تابورا (Tabora)، (واقع در تانگانیکا) بندری در ناحیه اوحیچی کیگوما (Ujiji - Kigoma) ساخته و پادگانی در موانزا (Mwanza) قرار داد. تسلط اعراب در این زمان بر کل تانگانیکا و حتی کنیا تا مناطق جنوبی سومالی ادامه یافته و اعراب کنترل قبایل مهم تانگانیکا نظیر واگوگو Wagogo در دودوما، واسامبا (Wasambaa) در سانگا و وانساموزی (Wanyam wezi) در تابورا را بر عهده گرفتند. توسعه این امپراطوری تجاری عامل مهمی در فراگیر شدن زبان سواحلی در سراسر منطقه تانگانیکا بود.

با ورود استعمارگران اروپایی به این کشور ابتدا آلمانی‌ها و سپس انگلیسی‌ها، جابجایی قدرت به نفع انگلیسی‌ها تغییر یافت و آنها انگلیسی را به عنوان زبان اصلی مورد استفاده خود وارد کشور نمودند، مع‌هذا سواحلی علی‌رغم اخذ لغات انگلیسی (همانند عربی و فارسی) ماهیت وجودی خود را حفظ نموده و پایدار ماند.

موقعیت مکانی زبان سواحلی

امروزه زبان سواحلی به عنوان یک زبان توسعه یافته در منطقه بزرگی از شرق آفریقا مشهور به زبان دوستی مورد استفاده کلیه قبایل این منطقه بوده و علاوه بر آن که در بعضی از مناطق به عنوان زبان مادری تکلم می‌شود، اقوام و قبایل مختلف نیز از آن به عنوان زبان دوم خود استفاده می‌کنند.

در کنیا و Mainland سواحل و جزایر همسایه سواحلی قرن‌ها به صورت زبان اصلی و مادری جمعیت آفریقایی در آمده و علی‌رغم اینکه بسیاری از قبایل موجود به زبان بومی خود تکلم می‌کنند، مع‌هذا از سواحلی نیز به‌طور

وسعی در ارتباطات خارج از قبیله خود استفاده می‌کنند. حضور گروه‌های سواحلی زبان در شرق آفریقا را می‌توان همچنین به عنوان توسعه و جا به جایی این قبایل و تلاش آنها برای حفظ این زبان که از پدران به پسران انتقال یافته مشاهده کرد. جدای از این قبیله مانیما (Manyema) در زئیر نیز به این زبان سخن می‌رانند که این امر در مجموع نشانگر تفاهم و دوستی بین اعراب و ایرانیان مهاجر و قبایل بانتو زبان است که منجر به خلق این زبان شد.

سواحل و زنگبار

موقعیت فعلی سواحلی در ساحل شرق آفریقا و جزیره زنگبار عبارت از این است که اگرچه زبان عربی اعتبار بالایی را در بین مسلمانان و مردمی که اصالتاً عرب به شمار می‌روند حفظ کرده، با وجود این تنها گروه بسیار کمی از این زبان به عنوان وسیله ارتباطی زندگی روزمره استفاده می‌کنند و لذا می‌توان گفت زبان عربی به سبب اهمیت و نفوذ سواحلی به تدریج در حال عقب‌نشینی و اضمحلال می‌باشد؛ با وجود این قابل ذکر است بیشتر مسلمانان عربی را به قدر لازم برای اعمال و فرائض دینی خود دانسته و حفظ کرده‌اند. در کل زبان روزمره تجاری و آموزشی جزیره زنگبار سواحلی بوده که زبان اصلی رادیو و تلویزیون، مطبوعات و آموزش و پرورش را شامل می‌شود.

تانگانیکا (سرزمین اصلی)

در سرزمین اصلی کثرت قبایل گوناگون با زبان‌های خاص خود از قدیم‌الایام موجب شده که سیاستی در جهت فراگیر شدن زبان سواحلی به عنوان زبان اصلی و مشترک کلیه این اقوام صورت پذیرد. در عهد تسلط آلمانی‌ها بر تانزانیا سواحلی در این راستا مورد توجه و تشویق حکام آلمانی قرار گرفته و استعمارگران انگلیسی نیز همین سیاست را ادامه دادند. لذا امروزه سواحلی به عنوان زبان پایه و اصلی آموزش و پرورش از پایین‌ترین سطوح تحصیلی تا مقاطع دیپلم به کار می‌رود و علاوه بر آن طی سال‌های اخیر در مقاطع دبیرستان و دانشگاهی انگلیسی نیز نقش میانه‌ای را به خود اختصاص داده است. جدای از این سواحلی پس از استقلال و تشکیل جمهوری تانزانیا به عنوان زبان ملی کشور در سر لوحه

اهداف دولت قرار گرفته و بر پایه ناسیونالیسم آفریقایی رهبران وقت تانزانیا تلاش زیادی در جهت تثبیت هر چه بیشتر موقعیت آن در سراسر کشور انجام دادند که این امر با توجه به تنوع و پراکندگی قبایل گوناگون اهمیت بیشتری پیدا می‌کرد. حاصل این اقدامات به گونه‌ای است که برای قبایل مختلف امروزه تنها وسیله ارتباطی زبان سواحلی است که اهمیت زیادی را در مناطق شهری و روستایی به خود اختصاص داده است و در این ارتباط اقلیت‌های مقیم تانزانیا نیز ملزم به فراگیری آن شده‌اند، به طوری که آسیایی‌های مقیم کشور بخصوص هندی‌ها که معمولاً در درون جوامع خاص خود ازدواج می‌کنند، علاوه بر تکلم به زبان‌های بومی و محلی خود در خانواده و بین هم‌زادان خود به سواحلی نیز تسلط کامل داشته و در ارتباطات خود با تانزانیایی‌ها از این زبان استفاده می‌کنند. لازم به ذکر است اگرچه در مطبوعات و رسانه‌های گروهی، انگلیسی و سواحلی در حال رقابت با یکدیگر

اوگاندا

در این کشور که تمایلات ناسیونالیستی تقریباً خنثی و باطل شده است استفاده از سواحلی به اندازه تانزانیا و یا کنیا متداول نمی‌باشد. تنوع قباایل مختلف در اوگاندا و استعمال زبان‌های بومی به جای تکلم گسترده به زبان سواحلی موجب شده که این زبان جایگاه کم اهمیت‌تری را به خود اختصاص دهد، با این حال اکثر مردم سواحلی را به خوبی دانسته و از سخن گفتن به آن غفلت نمی‌ورزند و آن را به عنوان زبان ملی منطقه شرق آفریقا پذیرفته‌اند. در دیگر کشورهای همسایه نظیر بوروندی، در بخش‌هایی از بوجومبولوا (پایتخت) و برخی دهکده‌های مسکونی اطراف دریاچه تانگانیکا، برخی از مناطق ایالت کاتانگا در زئیر و بخش‌هایی از مالاری و زامبیا نیز به زبان سواحلی صحبت می‌کنند.

لهجه‌های زبان سواحلی

در ارتباط با لهجه‌های زبان سواحلی قابل ذکر است تفاوت آشکاری بین سواحلی زبانان سواحل و مناطق داخلی شرق آفریقا مشهود است. در حقیقت اصلی‌ترین لهجه‌های سواحلی امروزه در مناطق ساحلی و جزایر شرق آفریقا بخصوص زنگبار جایی که آن را می‌توان زادگاه این زبان دانست مشهود است؛ در مناطق داخلی که در حقیقت سواحلی زبان دوم (و پس از زبان مادری) به شمار می‌رود تفاوت لهجه آشکاری که ناشی از اختلاط لهجه‌های زبان‌های بانتو با سواحلی است مشاهده می‌شود.

به هر حال هر چه که از جزایر و مناطق ساحلی شرق آفریقا به داخل نزدیک می‌شویم لهجه سواحلی کم‌رنگ‌تر به نظر می‌رسد که البته این امر با توجه به گستردگی این زبان امری طبیعی به شمار می‌رود.

آینده زبان سواحلی در تانزانیا

از زمان استقلال تانزانیا این زبان به عنوان زبان رسمی کشور اعلام شد و لذا گام‌هایی اساسی برای توسعه آن برداشته شده به گونه‌ای که در حال حاضر سواحلی زبان آموزشی کلیه مقاطع تحصیلی از ابتدایی تا کالج و مراکز فنی و حرفه‌ای به کار می‌رود. در دانشگاه دارالسلام هم اکنون مؤسسه‌ای به نام انستیتوی تحقیقات زبان سواحلی وجود دارد که مهم‌ترین هدف آن از بدو تأسیس تکمیل فرهنگ لغت جامع به زبان سواحلی می‌باشد؛ در حال حاضر این مؤسسه در حال توسعه زبان سواحلی به وسیله

می‌باشند با وجود این اکثر آفریقایی‌ها ترجیح می‌دهند که به اخبار زبان سواحلی گوش فراده و روزنامه‌های سواحلی زبان را مطالعه کنند. گستردگی زبان سواحلی موجب شده که روزنامه‌های سواحلی در مقایسه با روزنامه‌های انگلیسی زبان تانزانیا نقش مهم‌تری را به خود اختصاص داده و علاوه بر آن حتی تحصیل‌کردگان تانزانیایی که به زبان انگلیسی تسلط دارند، علاقه‌مندند که بیشتر و بیشتر به مطالعه مطبوعات سواحلی بپردازند. آنها حتی گاهی زبان مادری خود را به سبب عدم توانایی در بیان خواسته‌های خود به کنار گذاشته‌اند. امروزه با افزایش برنامه‌های آموزشی دولت که عمدتاً به زبان سواحلی صورت می‌گیرد می‌توان گفت که در حقیقت سواحلی با خلع ید از زبان‌های بومی بانتو در حال نابودی و تهدید این زبان‌های قدیمی می‌باشد که در این ارتباط مؤسسات دولتی زبان سواحلی نیز بر این امر شددت می‌بخشند.

کنیا

تاریخ کشور کنیا نشان می‌دهد که ناسیونالیسم و ملی‌گرایی قباایل این کشور نسبت به زبان‌های بومی خود سبب شده که برخی از آنها که غیر بانتو می‌باشند عملاً مخالفت خود را با زبان‌های گروه بانتو نشان دهند. به هر حال، در مجموع، قباایل این کشور بیشتر مایل به حفظ و نگهداری زبان‌های بومی خود بوده و به عنوان مثال در بین قباایل بانتو نظیر لو (Luo) و کیکویو (Kikuyu) این چنین عمل می‌کنند. با این حال در مدت کوتاهی قبل از استقلال کنیا، زبان سواحلی رشد چشمگیری در کشور یافته و علت اصلی آن رسمی شدن زبان سواحلی در تانگانیکا بود که با استقبال گسترده مردم شرق آفریقا روبرو شده و روحیه ملی آنها را افزایش داد که البته این امر را می‌توان تلاشی در جهت تشکیل فدراسیون شرق آفریقا متشکل از تانزانیا (پس از اتحاد تانگانیکا و زنگبار)، کنیا و اوگاندا بود.

با وجود این در مقایسه با تانزانیا سواحلی اهمیت کمتری در ارتباطات روزمره بین مردم داشته و قباایل در بین خود به زبان‌های بومی تکلم کرده و در ارتباط با سایر قباایل توأمأ از سواحلی و انگلیسی استفاده می‌کنند. در مجموع اگرچه اکثر مردم کنیا به سواحلی تسلط دارند ولی برخی از تحصیل‌کردگان ترجیح می‌دهند از انگلیسی به عنوان زبان ارتباطی درون گروهی بهره گیرند. قابل ذکر است اخیراً دولت کنیا تصمیماتی را اخذ کرده که سواحلی به صورت یکی از زبان‌های رسمی کشور درآید.

خلق و افزایش لغت‌سازی در موضوعات گوناگون است. این انستیتو همچنین تاکنون ده‌ها کتاب و مجله در ارتباط با زبان سواحلی منتشر نموده است.

علاوه بر این و در راستای کمک هر چه بیشتر به این انستیتو، سازمانی در جهت تشویق و حمایت هر چه بیشتر از زبان سواحلی وجود دارد که به شورای ملی زبان سواحلی (*Baraza la Kiswahili la Taifa*) مشهور است. این شورا که رییس آن از سوی رییس جمهور اتحادیه تانزانیا منصوب می‌شود در صدد توسعه، تبلیغ و افزایش کارایی سواحلی می‌باشد که تاکنون کتب، جزوات و نشریاتی منتشر ساخته و برنامه‌های رادیویی برای تحصیل‌کردگان پخش کرده و ضمن پاسخ به سؤالات مختلف معنی لغات جدید رایج را مشخص و در اختیار عموم قرار می‌دهد.

شایان ذکر است هم‌اکنون زبان سواحلی در ایستگاه‌های رادیویی مختلف جهان نظیر رادیو آمریکا، رادیو بی‌بی‌سی، رادیو چین، رادیو ژاپن، رادیو آفریقای جنوبی، رادیو آلمان، رادیو سازمان ملل متحد، رادیو جمهوری اسلامی ایران و... جایگاه مهمی را به خود اختصاص داده و این رادیوها بخش‌هایی به زبان سواحلی تهیه و پخش می‌کنند.

علاوه بر این امروزه در دانشگاه‌های مختلف دنیا نظیر آمریکا و انگلستان زبان سواحلی تدریس شده و سازمان‌هایی نظیر سازمان وحدت آفریقا (OAU) در صدد توسعه آن در کل قاره آفریقا به عنوان زبان آفریقا می‌باشد.

منابع:

1. *The Swahili coast - politics / diplomacy and trade on East Africa littorai - 1798 - 1856*, Published in 1971, Authored by Nichollos C.S.
2. *Swahili Language Handbook*, Authored by palome E.C. in 1967.
3. *Swahili / Mad essay* by J. Safari, 1980.
4. *Taarifa / Uu ya Baraza la kiswahili la Taifa (Report on Nation kiswahili council)*, 1980.
5. *Swahili sayings from zanzibar* by S. Farsi.

رایزنی فرهنگی ج.ا.ایران - دارالسلام

